

SAMOISKAZANA SKLONOST ADOLESCENATA SOCIJALNIM DEVIJACIJAMA I ANTISOCIJALNIM PONAŠANJIMA

Vlado ŠAKIĆ, Renata FRANČ, Boris MLAČIĆ
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

UDK: 316.624-053.6(497.5)
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 29. 5. 2002.

Ciljevi rada su utvrditi pojavnost samoiskazanoga devijantnog i antisocijalnog ponašanja adolescenata te provjeriti postoje li razlike u iskazanoj sklonosti pojedinim tipovima ponašanja s obzirom na neka sociodemografska obilježja. Prikupljanje podataka provedeno je 1998. godine na reprezentativnom uzorku srednjoškolaca Hrvatske (N=2 823). Antisocijalno i devijantno ponašanje ispitano je adaptiranom Skalom samoiskaza delinkvencije koja obuhvaća 36 pojedinačnih ponašanja koja su, na osnovi rezultata analize glavnih komponenata, grupirana u šest tipova ponašanja: devijantnost, vandalizam, krađe, krađe s nasiljem, nasilje i socijalna patologija. Od sociodemografskih obilježja u analize su uključeni spol i dob adolescenata, školski uspjeh i ponavljanje razreda, stupanj naobrazbe oca i majke te radni status, samoprocjena materijalnih prilika te urbaniziranost mjesta školovanja. Pojavnost pojedinačnih ponašanja kreće se u rasponu od 61,5 posto za "markiranje" do 1,9 posto za "korištenje sile za iznuđivanje novaca od nastavnika ili odraslih u školi". Analiza po tipovima ponašanja upozorava da je najveća pojavnost registrirana za devijantna ponašanja i vandalizam, a najmanja za djela tipa krađa s nasiljem. Analizama s obzirom na sociodemografska obilježja utvrđeno je značajno razlikovanje u sklonosti svim tipovima ponašanja s obzirom na spol i opći školski uspjeh učenika, dok pojavljivanje ostalih sociodemografskih obilježja kao značajnih izvora razlika ovisi o analiziranom tipu ponašanja.

Vlado Šakić, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar,
Marulićev trg 19/1, p. p. 277, 10000 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: Vlado.Sakic@pilar.hr

UVOD

Antisocijalno ponašanje jedan je od suvremenih izraza u društvenim znanostima, poglavito psihologiji, kojim se nazivaju oblici ponašanja kao što su nasilna, delinkventna i kriminalna ponašanja, antisocijalni poremećaji ponašanja i ličnosti (Stoff i sur., 1997.). Pretežito se rabi u psihologijskoj i psihijatrijskoj terminologiji, a vrlo rijetko u sociološkoj i kriminološkoj. U sociologiji se najčešće za iste ili slične oblike ponašanja rabi izraz devijantno ponašanje, dok se dječje i adolescentske manifestacije antisocijalnoga ponašanja iz perspektive prava i kriminologije nazivaju delinkvencijom (Hinsaw i Zupan, 1997.).

Socijalne devijacije su sociološka kategorija kojom se objašnjava odstup od socijalnih norma tzv. dominantnog socijalnog poretka. Osobe (najčešće mladi) koje su im sklone mogu izazivati otpor, zgražanje ili tzv. moralnu paniku, ali najčešće takva djela nisu legalno kažnjiva niti su psihosocijalni temelj za razvijanje delinkventnih ili kriminalnih karijera. Stoga se socijalno devijantni stil može uvjetno, u sociološkom smislu, nazvati i subkulturni stil mladih (Clinard i Meier, 1998.; Rubington, Weinberg, 1999.).

Svjetski podaci upozoravaju na činjenicu da je antisocijalno ponašanje, ali i viktimizacija najprisutnija među mladima (Pfeiffer, 1998.; Snyder, Sickmund, 1999.; Bureau of Justice Statistics, 2001.). Još je više upozoravajuća činjenica da se pojavnost antisocijalnoga ponašanja i viktimizacije mladih povećava, uz pomicanje najveće pojavnosti prema mlađim godinama. Analize službenih podataka europskih zemalja o registriranim kaznenim djelima u razdoblju od 1989. do 1998. pokazuju porast u stopi registriranih kaznenih djela maloljetnika (Asquith, 1996.; UNICEF, 2000.). Prema analizi UNICEF-a (2000., str. 84) u 16 europskih zemalja, od 25 analiziranih, stope kaznenih djela maloljetnika su se u razdoblju od 1989. godine do 1998. godine gotovo udvostručile, pa se tako prosjek u regiji kreće u rasponu od 1 100 do 1 800 djela na 100 000 maloljetnika, pri čemu su stope najviše u zemljama središnje Europe. U Hrvatskoj je u razdoblju od 1990. do 2000. godine broj prijavljenih i procesuiranih maloljetnih počinitelja, prema službenim podacima, bio najviši 1993. godine nakon čega je zabilježen pad, pri čemu s 1998. godinom počinje uzlazni trend (Državni zavod za statistiku, 2000.; 2001.). Valja naglasiti da je, prema službenim statistikama, kriminalitet maloljetnika (kao i kriminal općenito) u Hrvatskoj značajno manje izražen nego u većini drugih zemalja. Tako je 1993., u godini vrhunca po broju registriranih počinitelja, stopa registriranih maloljetnih počinitelja iznosila 1 263 i bila unutar europskoga prosjeka, a u 1998. je pala na 747 (UNICEF, 2000.). Međutim, u ocjeni pojavnosti antisocijalnoga ponašanja treba istaknuti da je za sve ze-

mlje, pa tako i za Hrvatsku, karakteristično da je broj službeno registriranih, odnosno otkrivenih djela ili počinitelja znatno manji od broja samoiskazanih antisocijalnih djela (Singer, Mikšaj-Todorović, 1993.).

U takvom općem kontekstu primjetan je znatan porast znanstvenih istraživanja i kreiranja preventivnih programa kao oblika društvene reakcije na porast pojavnosti antisocijalnih ponašanja. Tako Steinberg i Morris (2001.) navode da su upravo devijantna i antisocijalna ponašanja adolescenata bila jedna od dominantnih tema istraživanja adolescentskoga razvoja tijekom 80-ih i 90-ih godina. Na temelju analize tih istraživanja, Steinberger i Morris izlučuju nekoliko bitnih zaključaka. Kao prvo, nalazi o pojavnosti antisocijalnih ponašanja pokazuju općenito da pojavnost povremenih, obično blažih tipova ponašanja, odnosno eksperimentiranja s različitim devijantnim ponašanjima znatno nadilazi pojavnost trajnijih tipova antisocijalnih ponašanja. Drugim riječima, iako većina adolescenata sudjeluje u jednom ili više tipova devijantnih ponašanja, samo manji dio ustraje u takvom ponašanju i razvija tzv. kriminalne karijere. Većina je takvih ponašanja adolescenata po svojim osnovnim karakteristikama relativno prolazna i nestaje u procesu razvoja, a dugotrajne posljedice su relativno rijetke. Ujedno autori upozoravaju na to da iz analize suvremenih istraživanja antisocijalnih ponašanja adolescenata proizlazi nužnost razlikovanja takvih oblika ponašanja koji imaju i izvore u doba adolescencije od istih takvih koji, iako se događaju u doba adolescencije, imaju izvore u ranijoj dobi. Zaključno naglašavaju važnost razumijevanja pojave antisocijalnih ponašanja adolescenata i upozoravaju na to da pojavljivanje i/ili porast takvih oblika ponašanja u adolescenciji ne znači da je riječ o problemu adolescencije (Steinberg, Morris, 2001.).

Za analizu antisocijalnih ponašanja danas se najčešće, uz službene statistike, rabe podaci dobiveni metodom samoiskaza (Ajduković, 1988.; Junger-Tas, 1994.). Junger-Tas (1994.) je analizirala podatke prikupljene metodom samoiskaza na pet nacionalnih uzoraka i sedam uzoraka velikih gradova u europskom kontekstu. Utvrđena pojavnost antisocijalnih i devijantnih ponašanja u analiziranim europskim gradovima ili zemljama kreće se u rasponu od 45 posto do 85 posto pri čemu je relativno najveća pojavnost karakteristična za adolescente u Ateni, Helsinkiju i Švicarskoj. Rang pojedinačnih djela s obzirom na pojavnost bio je podjednak u svim uključenim zemljama, pri čemu je karakteristično da su u većini zemalja podjednako zastupljena protuimovinska i nasilna djela. Osim toga, na razini svih uzoraka utvrđeni su relativno konzistentni odnosi s nekim obilježjima adolescenata, kao što su spol, povezanost sa školom, roditeljski nadzor, socioekonomski i izobrazbeni sta-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 2-3 (58-59),
STR. 265-289

ŠAKIĆ, V. I SUR.:
SAMOISKAZANA...

tus roditelja. Za većinu antisocijalnih djela dječaci su iskazali višu razinu počinjenja od djevojaka, npr. za mnoga protu-
imovinska djela odnos s obzirom na spol varira u rasponu od
1,5:1 do 2:1. Za nasilje prema drugim osobama odnos je 4:1,
za zlorabu droga 1,5:1 itd. Međutim, za blaže oblike antisoc-
ijalnih ponašanja (izbjegavanje plaćanja vozne karte, krađe
u samoposluživanjima, skitnja, bježanje od kuće, opijanje itd.)
odnos među dječacima i djevojkama blizu je 1:1. Visoka po-
javnost antisocijalnih ponašanja najčešće je povezana s nis-
kom razinom roditeljskoga nadzora i slabom povezanošću ado-
lescenata sa školom, dok je niska pojavnost antisocijalnih po-
našanja najčešće povezana s visokom razinom roditeljskoga
nadzora i jakom povezanošću sa školom. Socioekonomski sta-
tus nije značajnije povezan s antisocijalnim ponašanjima, a
naobrazba roditelja povezana je samo sa sklonošću nasilju, pri
čemu je veća iskazana sklonost nasilju karakterističnija za a-
dolescente manje naobraženih roditelja (Junger-Tas, 1994.).

U ovom radu analiziraju se podaci o devijantnim i anti-
socijalnim ponašanjima mladih u dobi od 14 do 19 godina, pri-
kupljeni 1998. godine primjenom metode samoiskaza na na-
cionalnom reprezentativnom uzorku srednjoškolaca. Za ana-
lizu povezanosti različitih tipova socijalnih devijacija i antisoc-
ijalnih ponašanja sa sociodemografskim obilježjima izabran
je skup sociodemografskih varijabla koji se u znanstvenoj lite-
raturi najčešće rabi za slične analize.

CILJEVI RADA

1. Utvrditi pojavnost različitih tipova socijalnih devijacija i an-
tisocijalnoga ponašanja adolescenata dobivenih metodom
samoiskaza.
2. Provjeriti odnos između nekih sociodemografskih obilježja
adolescenata (spol, dob, vrsta škole, materijalne prilike, urba-
niziranost mjesta, stupanj naobrazbe i zaposlenost roditelja) i
različitih tipova njihova ponašanja dobivenih metodom sa-
moiskaza.

METODA

Postupak i ispitanici

Podaci su prikupljeni u svibnju 1998. godine, u okviru širega
istraživanja o mladima. U okviru redovite nastave primijenje-
na je opsežnija anketa čije je ispunjavanje trajalo jedan škol-
ski sat. Ispitanicima je prije ispunjavanja ankete naglašena a-
nonimnost i povjerljivost podataka te da se podaci neće ana-
lizirati na razini razreda, odnosno škola. Anketiranje su pro-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 2-3 (58-59),
STR. 265-289

ŠAKIĆ, V. I SUR.:
SAMOISKAZANA...

veli posebno trenirani anketari u razredima koji su unaprijed izabrani u uzorak.

U ispitivanju je sudjelovalo ukupno 2 823 ispitanika koji čine reprezentativni uzorak učenika srednjih škola u Republici Hrvatskoj 1998. godine. Od ukupnoga broja u uzorku je 1 258 (44,6 posto) dječaka, 1 539 (54,5 posto) djevojaka, dok 24 (0,9 posto) ispitanika nisu odgovorila na pitanje o spolu. Struktura uzorka s obzirom na vrstu škole pokazuje da su u uzorku najzastupljeniji učenici četverogodišnjih stručnih škola (N=1 314 ili 46,5 posto), 817 učenika ili 28,9 posto su polaznici trogodišnjih stručnih škola, a 693 ili 24,7 posto su polaznici gimnazija. Struktura uzorka s obzirom na razred pokazuje da je u uzorku 698 ili 24,7 posto učenika prvih razreda srednje škole, 840 ili 29,8 posto je učenika drugih razreda srednje škole, 883 ili 30,6 posto su učenici trećih razreda, a 422 ili 14,9 posto su učenici četvrtih razreda.

Instrumenti i način operacionalizacije varijabla

Samoiskaz o devijantnom i antisocijalnom ponašanju

Rabljena skala samoiskaza predstavlja adaptaciju Skale samoiskaza delinkventnoga ponašanja (Elliot i Huizinga, 1982.). Skala se sastoji od 36 čestica – pojedinačnih ponašanja koja pokrivaju raspon od blažih antisocijalnih ponašanja (npr. markiranje, nevraćanje novaca blagajniku kad je riječ o zabuni, izbjegavanje plaćanja ulaznica, pijanstvo na javnom mjestu) do ozbiljnih kriminalnih i kaznenih djela (npr. krađa ili pokušaj krađe motornog vozila, spolni odnos ili pokušaj spolnog odnosa s nekom osobom protiv njezine volje). Ispitanici su trebali odgovoriti koliko puta su svako djelo počinili u posljednjih godinu dana, pri čemu su bili ponuđeni odgovori na skali od 5 stupnjeva (1 – nikada, 2 – jedanput, 3 – nekoliko puta, 4 – često, 5 – vrlo često).

U svrhu obrade podataka analizom glavnih komponenta rabljeni su originalni odgovori ispitanika na peterostupanj-skoj skali. Međutim, pri određivanju pojavnosti i računanja ukupnih rezultata po utvrđenim subskalama rabljeni su rekodirani podaci koji ne uključuju procjenu čestote nego samo pojavnosti (jesu li ili nisu tijekom 1998. počinili djelo, neovisno o čestoti ponašanja).

Sociodemografska obilježja

Analizirana sociodemografska obilježja obuhvaćaju obilježja ispitanika (spol, razred, vrstu škole), obilježja vezana uz socio-ekonomski status obitelji (stupanj naobrazbe oca, stupanj naobrazbe majke, radni status oca, radni status majke) te samo-procjenju materijalnih prilika i veličinu, odnosno stupanj urbaniziranosti mjesta školovanja.

Obilježja ispitanika. Varijabla *razred* sadrži dvije kategorije, odnosno kategoriju nižih (prvi i drugi) te viših (treći i četvrti) razreda srednje škole. Varijabla *vrsta škole* odnosi se na trajanje i tip školovanja, a razlikuju se tri kategorije škola: srednje trogodišnje škole, srednje četverogodišnje škole te gimnazije. Varijabla je formirana na osnovi podataka o tipu škole (gimnazija ili ostale srednje) i odgovora ispitanika o trajanju školovanja (četverogodišnje ili trogodišnje). Varijabla *opći uspjeh učenika* odnosi se na opći uspjeh učenika na kraju prethodne školske godine, pri čemu su originalni odgovori ispitanika na skali od pet stupnjeva (od nedovoljan do odličan) rekodirani u tri kategorije sažimanjem originalnih odgovora nedovoljan i dovoljan te odgovora vrlo dobar i odličan. Varijabla *ponavljanje razreda* sadrži dvije kategorije: bez ponavljanja te ponavljao/la, pri čemu su u posljednju kategoriju uključeni svi ispitanici koji su naveli da su ponavljali razred neovisno o godini školovanja.

Obilježja roditelja. Varijable *zaposlenost oca* i *zaposlenost majke* formirane su sažimanjem odgovora ispitanika u tri kategorije: nezaposlen/a, ("nezaposlen/a" i "kućanica"), povremeno zaposlen/a ("povremeno zaposlen/a", "umirovljenik/ca" te "poljoprivrednik"), zaposlen/a ("stalno zaposlen/a" te "samostalni obrtnik/ca ili privatni poduzetnik/ca"). Pri formiranju obje varijable izostavljeni su ispitanici koji su na pitanje o radnom statusu odgovorili ostalo (N=77 za zaposlenost oca i N=25 za zaposlenost majke).

Varijable *stupanj naobrazbe oca* i *stupanj naobrazbe majke* formirane su sažimanjem odgovora ispitanika u tri kategorije: nizak stupanj naobrazbe ("bez škole ili nepotpuna osnovna škola" te "osnovna škola"), srednji ("stručna škola", "srednja škola" i "viša škola") te visoki (sažeti odgovori: "fakultet" te "magisterij ili doktorat"), pri čemu su izostavljeni odgovori ispitanika koji su odgovorili "ne znam" (N=108 za školu oca, N=86 za školu majke).

Materijalne prilike i urbaniziranost školovanja. U varijabli procjena materijalnih prilika originalni odgovori ispitanika na peterostupanjskoj skali (od odlične, znatno bolje od većine drugih do jako loše, znatno slabije od većine drugih) sažeti su u tri kategorije: ispodprosječni, prosječni i iznadprosječni materijalni status.

Varijabla *veličina ili urbaniziranost mjesta školovanja* formirana je sažimanjem 20 gradova u kojima je izvršeno ispitivanje u tri kategorije: Zagreb, veliki gradovi (Split, Rijeka i Osijek) i manji gradovi (Zadar, Pula, Karlovac, S. Brod, Sisak, Dubrovnik, Varaždin, Šibenik, Vinkovci, Čakovec, Bjelovar, Virovitica, Koprivnica, Požega, Gospić i Zabok).

REZULTATI

Struktura Skale samoiskaza devijantnoga i antisocijalnoga ponašanja

● **TABLICA 1**
 Matrica faktorskog sklopa Samoiskaza o devijantnom i antisocijalnom ponašanju (analiza glavnih komponenata, Gutman-Kaiser, oblimin N=2 823) zajedno s brojem i postotkom ispitanika koji su iskazali svako od djela u čitavom uzorku (N=2 823) i s obzirom na spol (N=1 258 dječaka, N=1 539 djevojaka)

Analiza podataka prikupljenih Skalom samoiskaza metodom glavnih komponenata rezultirala je sa šest komponenata karakterističnog korijena većeg od jedan koji zajedno objašnjavaju 54,4 posto varijance rezultata koje su rotirane u oblimin poziciju. Izlučene komponente nakon rotacije su u međusobno značajnim, ali relativno niskim do umjerenim korelacijama (najveća je korelacija između treće i pete komponente, $r=-.38$).

Rezultirajuća matrica faktorskog sklopa navedena je u tablici 1 zajedno s podacima o pojavnosti pojedinačnih antisocijalnih ponašanja na čitavom uzorku i s obzirom na spol. Iz saturacija navedenih u tablici 1 vidljivo je da je analiza rezultirala dosta objašnjivim komponentama, pri čemu većina čestica ima značajne saturacije (prema kriteriju – iznad .30) na samo jednoj komponenti.

R.b.č.	Pojavnost				Čestice grupirane po faktorima	Glavne komponente					
	N	% svi	% M	% Ž		1	2	3	4	5	6
NASILJE											
14	432	15.5	28	5.3	Sudjelovanje u tučama bandi	.63	.27		.18		
12	367	13.2	22.4	5.7	Napad s namjerom ozbiljne ozljede	.59	.18		-.14	.18	
10	335	12.0	23	2.9	Nosio skriveno hladno ili vatreno oružje	.57			-.21		
7	336	12.0	20.8	5	Bacao predmete na tuđe aute	.45			-.28	.12	
9	192	6.9	10.6	3.9	Pogrešno se predstavljao ovlaštenim osobama (npr. s tuđim dokumentima)	.32	-.16	.12	-.39	.17	.13
DEVIJANTNOST											
19	1151	41.6	60.6	26.6	Udario ili prijetio da će udariti drugog učenika	.42	.39		.10	.22	
28	1193	43.6	51.9	36.6	Pijanstvo na javnom mjestu	.76					
33	1701	61.5	66.1	57.8	Markirao	.74	-.17				
20	996	35.9	43.9	29.5	Na javnom mjestu se derao, nasrtljivo se i neprimjereno ponašao	.14	.55			.22	
27	787	27.9	38.5	20.1	Izbjegavanje plaćanja ulaznica	.11	.52	.17		-.12	
34	1231	44.7	50.1	40.4	Nevraćanje novaca kod zabune blagajnika	.51			-.12		
36	942	33.9	41.9	27.5	Nazivanje i bezobrazan govor	.11	.49	.15			
32	261	9.2	9.9	9	Prosio od nepoznatih novac ili druge stvari	-.29	.36	.29	-.22		
35	256	9.1	13.9	5.4	Nakratko udaljen/isključen iz škole	.27	.28		.28		
KRAĐA S NASILJEM											
24	141	5	9.8	1.2	Koristio silu za iznuđivanje novca ili d. stvari od učenika	.23		.65		.17	
25	53	1.9	3.2	0.8	Koristio silu za iznuđivanje novca ili drugih stvari od nastavnika ili odraslih u školi			.67		.33	
26	97	3.5	6.3	1.2	Koristio silu za iznuđivanje novca ili d. stvari od drugih			.65	-.17	.17	
30	126	4.5	6.8	2.7	Ukrao ili pokušao ukrasti nešto u školi (jaknu iz garderobe, knjigu)	-.18		.58	-.24	.15	
31	155	5.5	10.3	1.7	Provalio ili pokušao provaliti u kuću ili vozilo radi krađe nečega ili samo razgledavanja			.40	-.40	.11	-.11

(nastavak na sljedećoj stranici)

(nastavak s prethodne stranice)

R.b.č.	Pojavnost				Čestice grupirane po faktorima	Glavne komponente					
	N	% svi	% M	% Ž		1	2	3	4	5	6
KRAĐA											
11	740	26.2	35.7	19.3	Ukrao ili pokušao ukrasti 20 kuna ili manje	.29		-.62	-.11	.14	
29	400	14.4	22.1	8.3	Ukrao ili pokušao ukrasti između 20 i 200 kuna	.25	.22	-.67	-.14		
5	242	8.7	4.2	4.3	Ukrao ili pokušao ukrasti više od 200 kuna			-.78			
6	362	13	21	6.5	Kupio, prodao ili zadržao ukradenu robu	.14		-.62			
4	154	5.5	10	1.8	Ukrao ili pokušao ukrasti – motorno vozilo	.13	-.18	-.45	.39	.13	
SOCIJALNA PATOLOGIJA											
21	64	2.3	3.9	1	Prodavao jače droge (heroin, kokain, LSD)			.10	-.11	.73	
15	148	5.2	9	2.4	Prodavao marihuanu ili hašiš	.15		-.39	.51	-.13	
13	89	13.2	6.3	0.7	Bio plaćen za seks. usluge	.17		.20	.15	.63	
					Imao (ili pokušao) spolni odnos protiv volje druge osobe		.12	.22		.65	
23	110	3.9	6.9	1.6	Udarilo ili prijetio da će udariti roditelja					.56	.30
18	228	8.1	9	7.4	Udarilo ili prijetio da će udariti nastavnika ili odraslu osobu u školi	.23				.50	.13
17	169	6	11.3	1.9	Pobjegao od kuće			-.16	-.22	.54	.23
8	174	6.2	8.2	4.6	Uzeo tuđi auto da bi se provozao bez znanja vlasnika	.27		.19	-.17	.47	
22	134	4.7	9.6	0.9	Ukrao novac ili druge stvari od roditelja ili drugih članova obitelji	-.28	.27	-.12	-.21	.36	.37
16	512	18.4	18.8	17.9							
VANDALIZAM											
					Namjerno oštetio/uništio nešto što pripada roditeljima ili drugim članovima obitelji			.10			.81
1	772	27.6	28.9	26.4	Namjerno oštetio/uništio školsku imovinu	.25	.17	-.11	-.12	.48	
2	824	29.6	40.7	20.6	Namjerno oštetio/uništio nešto što nije tvoje vlasništvo (izvan obitelji i škole)	.28	.15	-.20	-.12	.48	
3	815	29.4	43.3	18.4							
Karakteristični korijen						11.6	2.8	1.5	1.4	1.2	1.1
% objašnjene varijance nakon rotacije						4.6	5.8	5.3	6.8	6.5	3.9

Na osnovi prevladavajućega i zajedničkog sadržaja čestica koje saturiraju pojedinu komponentu komponente su imenovane kao: "nasilje" (1), "devijantnost" (2), "krađa s nasiljem" (3), "krađa" (4), "socijalna patologija" (5) i "vandalizam" (6). Kao opći kriterij za smještanje čestice na određenu komponentu rabljena je saturacija veća od 0.30, pri čemu je kod ukupno 6 čestica (čestica 9, 31, 4 i 16, tablica 2) uzeta u obzir i pojavnost toga ponašanja u uzorku i logična smislenost utvrđenoga empirijskog grupiranja (tablica 1). Utvrđene komponente valja promatrati više u smislu tendencije ka određenom tipu antisocijalnog ponašanja, odnosno formirane rezultate po subskalama kao pokazatelje sklonosti ka određenom tipu antisocijalnoga ponašanja.

Pojavnost antisocijalnih ponašanja

Antisocijalna ponašanja obuhvaćena Skalom samoiskaza obuhvaćaju širok raspon ponašanja – od benignih socijalnih devijacija (markiranja, nazivanja telefonom i bezobraznog govora i sl.) do ozbiljnih kaznenih djela (npr. spolni odnos protiv vo-

lje druge osobe, krađe motornih vozila, prodaja droga i sl.). Sukladno široko obuhvaćenu rasponu djela, pojavnost obuhvaćenih pojedinačnih djela značajno se međusobno razlikuje i kreće se u rasponu od 61,5 posto za "markiranje" do 1,9 posto za "korištenje sile za iznuđivanje novaca od nastavnika ili odraslih u školi".

Najzastupljenija djela su, očekivano, blaži oblici antisocijalnoga ponašanja, grupirani u faktor *devijantnosti*. Među njima "markiranje" iskazuje najveći broj učenika (61,5 posto), a slijede ga djela počinjena od nešto manje od polovice učenika – "nevratanje novaca kod zabune blagajnika" (44,7 posto), "pijanstvo na javnom mjestu" (43,6 posto) te djelo nasilja grupirano pod faktor devijantnosti – "udario ili prijetio da ćeš udariti drugog učenika" (41,6 posto) adolescenata. Iza ove skupine slijede djela, također grupirana u faktoru devijantnosti, nešto teža po prirodi, koja iskazuje oko trećina učenika – "deranje, narsrtljivo i neprimjereno ponašanje na javnom mjestu" (35,9 posto) te "nazivanje i bezobrazan govor" (33,9 posto). Faktor devijantnosti koji obuhvaća devet pojedinačnih ponašanja (tablica 2) zapravo se odnosi na ponašanja tipa socijalnih devijacija koja se u rijetkim slučajevima razviju u antisocijalno ili devijantno ponašanje. U čitavom uzorku 77,6 posto adolescenata iskazuje da je neko od 9 ponašanja grupiranih pod faktor devijantnost učinilo barem jednom tijekom 1998. te se ta ponašanja, primarno, mogu pripisati subkulturnom stilu mladih.

Iskazani pojedinačni oblici antisocijalnih ponašanja, grupirani u faktoru *vandalizam*, odnosno namjerno uništavanje stvari i imovine, s obzirom na čestocu slijede one iskazane u okviru faktora devijantnost i pojavljuju se relativno često. Tako 29,6 posto adolescenata iskazuje da je "namjerno oštetilo ili uništilo školsku imovinu", 29,4 posto iskazuje da je "namjerno oštetilo ili uništilo nešto što nije njihovo vlasništvo" (ne pripada obitelji niti školi), a 27,6 posto ih je "namjerno uništilo nešto što pripada roditeljima ili drugim članovima obitelji". Ukupan postotak adolescenata koji iskazuju barem jedno od tri djela vandalizma jest 48,3 posto, pri čemu ih je 22,7 posto od ukupnog uzorka počinilo samo jedno djelo, 15,8 posto dva djela, a 9,8 posto sva tri djela. Ovaj tip ponašanja u adolescenata koji su skloni češćim ponavljanjima može se prije pripisati antisocijalnom ponašanju, a u većine koja ga iskazuje počinjenim jednom ili eventualno dva puta – socijalnoj devijaciji ili subkulturnom stilu.

Dalje slijede različiti pojedinačni tipovi krađa, grupirani u faktoru *krađe*. Iskazuje ih između 5,5 posto i 26,2 posto adolescenata. Najveći broj iskazuje da je počinio najblaži oblik krađe – "ukrao(la) ili pokušao(la) ukrasti u vrijednosti 20 kuna ili manje" (26,2 posto), a slijede oblici krađe – "ukrao(la) novac ili

druge stvari od roditelja ili članova obitelji" (18,4 posto), "ukrao(la) ili pokušao(la) ukrasti stvari u vrijednosti između 20 i 200 kuna" (14,4 posto), "krađa ili pokušaj krađe vrijednosti veće od 200 kuna" (8,7 posto učenika), "krađe ili pokušaji krađe motornog vozila" (5,5 posto), "uzimanje tuđega auta radi vožnje bez znanja vlasnika" (4,7 posto) te "provalu ili pokušaj provala u kuću ili vozilo" (5,5 posto) adolescenata (tablica 1). Ukupan postotak učenika koji su bilo koje od pet djela grupiranih u faktor krađa počinili barem jednom je 31,8. Taj tip nenasilnoga antisocijalnog ponašanja u manjeg broja adolescenata koji su mu skloni razvija se u kriminalne karijere. Faktor *krađa s nasiljem* obuhvaća ukupno pet pojedinačnih ponašanja čija se pojavnost kreće u rasponu od 1,9 posto do 5,5 posto (tablica 1). Međutim, općenita zastupljenost takvog tipa iskazanoga antisocijalnog ponašanja, operacionalizirana preko postotka adolescenata koji su bilo koje od djela iz skupine krađe s nasiljem učinili barem jedanput tijekom 1998. godine, iznosi 10,9 posto. I ovaj tip kod određenog broja pogoduje razvoju kriminalnih karijera.

Od *težih* oblika pojedinačnih antisocijalnih ponašanja adolescenata s nižom razinom iskazane pojavnosti, neovisno o njihovu grupiranju u faktore, valja naglasiti one koji se odnose na različita nasilna ponašanja. Među njima su kao najzastupljenija iskazivana "sudjelovanje u tučama banda" (15,5 posto), "napad s namjerom ozbiljne ozljede" (13,2 posto), "nošenje skrivenog hladnog ili vatrenog oružja" (12,0 posto) "bacanja predmeta (boce, kamenje i sl.) na tuđe automobile" (12,0 posto). Slijede ih – "udario(la) ili je prijetio(la) da će udariti roditelja" (8,1 posto), te "udario(la) ili prijetio(la) da će udariti nastavnika ili odraslu osobu u školi" (6,0 posto). Iznimku, s obzirom na iskazanu učestalost, u pojavnosti pojedinačnih nasilnih ponašanja čini već spomenuto nasilno ponašanje usmjereno prema drugim adolescentima koje je iskazalo čak 41,6 posto učenika.

Većina navedenih pojedinačnih ponašanja grupirana je u faktoru *nasilje* (tablica 1). Postotak adolescenata koji su bilo koje od pet djela grupiranih pod faktor nasilje učinili barem jednom je 27,7 posto. Taj tip iskazanoga antisocijalnog ponašanja relativno precizno otkriva veličinu populacije adolescenata sklonih nasilnom ponašanju.

Pojavnost *vrlo ozbiljnih* pojedinačnih antisocijalnih ponašanja kreće se oko 5 posto. Tako 3,9 posto adolescenata iskazuje da je "imalo ili pokušalo imati spolni odnos s drugom osobom protiv njezine volje", 5,2 posto je barem jednom "prodavalo marihuanu ili hašiš", dok ih je 2,3 posto iskazalo da je prodavalo "jače droge kao što su heroin, kokain, LSD" (tablica 1). Ta su djela primarno obuhvaćena faktorom *socijalna patologija* koji okuplja pojedinačna ponašanja povezana s ovisnostima,

seksualnim devijacijama, agresivnim ponašanjima prema nastavnicima i roditeljima, skitnjom i bježanjem od kuće. Od ukupnoga broja adolescenata 32,4 posto jednom ili više puta su se tako ponašali (18,8 posto iskazuje jedno takvo ponašanje, 5,2 posto dva, 2,2 posto tri, dok je 2,3 posto adolescenata iskazalo počinjenje četiri ili više takvih različitih djela tijekom 1998. godine).

Na temelju iznesenih podataka može se tvrditi da su u učenika najzastupljenija ona ponašanja koja pripadaju kategoriji *socijalnih devijacija* ili, u značajnijoj mjeri, *subkulturalnom stilu*, a tijekom 1998. godine barem jednom se tako ponašala većina, odnosno 77,5 posto adolescenata. U tu skupinu može se s nešto manjom pojavnošću ubrojiti i vandalizam, po pojavnosti drugi tip iskazanih djela, koji 48,3 posto adolescenata iskazuje počinjenim barem jednom tijekom jedne godine. Međutim, relativno je velika pojavnost i ostalih tipova djela koja možemo ubrojiti u zajedničku kategoriju – *antisocijalna ponašanja*. Stoga je pri interpretaciji nužno voditi računa o kriterijima ozbiljnosti iskazanoga djela, tipu djela i njegovoj pojavnosti, kako bi se moglo predviđati buduće ponašanje. Ujedno, osim ozbiljnosti, tipa djela i pojavnosti nekoga ponašanja, za predviđanje budućega ponašanja nužno je poznavati brojne faktore koji utječu na psihosocijalni razvoj i oblikovanje identiteta adolescenata, među kojima su važna i sociodemografska obilježja adolescenata, odnosno njihovih obitelji.

Sociodemografske varijable i samoiskazana antisocijalna ponašanja

Radi provjere razlikuju li se adolescenti u iskazanom udjelu u pojedinim tipovima analiziranih ponašanja s obzirom na sociodemografska obilježja, provedene su analize varijance. Kao zavisne varijable rabljeni su rezultati po subskalama – faktor-ski utvrđenim tipovima antisocijalnoga ponašanja (nasilje, devijantnost, krađe, krađe s nasiljem, socijalna patologija i vandalizam) (tablica 1). Rezultati po subskalama odnose se na pojavnost različitih ponašanja određenoga tipa koja su iskazana barem jednom tijekom 1998. godine. Osnovni nalazi provedenih analiza varijance nalaze se u tablicama od 2 do 6.

Razlike s obzirom na obilježja adolescenata

Analizama varijanca s obzirom na *spol* utvrđeno je statistički značajno razlikovanje dječaka i djevojaka u svim tipovima iskazanih ponašanja (tablica 2), pri čemu dječaci po svim tipovima ponašanja iskazuju veći broju različitih djela počinjenih barem jednom tijekom 1998. Na osnovi pokazatelja η^2 vidljivo je da je razlikovanje po spolu najveće kod djela tipa "nasilje" ($\eta^2 = .123$).

Zavisna varijabla				Spol			Razred				
		Muški	Ženski	F	p	Eta ²	Niži	Viši	F	p	Eta ²
Devijantnost	M	3.71	2.48				2.95	3.09			
	Sd	2.37	2.10	195.3	.000	.070	2.32	2.28	2.21	.137	.001
	N	1137	1474				1417	1215			
Vandalizam	M	1.13	.065				.85	.76			
	Sd	1.09	.91	145.0	.000	.050	1.021	.975	6.26	.012	.002
	N	1207	1528				1340	1170			
Krađe	M	.35	.07				.67	.65			
	Sd	1.40	.38	185.4	.000	.064	1.20	1.15	.335	.563	.000
	N	1210	1521				1479	1253			
Krađe s nasiljem	M	1.00	.40				.21	.18			
	Sd	1.40	.89	117.3	.000	.041	.72	.63	1.75	.186	.001
	N	1191	1518				1496	1258			
Nasilje	M	1.02	.22				.61	.54			
	Sd	1.43	.63	384.9	.000	.123	1.19	1.08	2.85	.092	.001
	N	1214	1524				1501	1261			
Socijalna patologija	M	.74	.37				.56	.51			
	Sd	1.49	1.20	65.4	.000	.024	1.30	1.06	1.45	.229	.001
	N	1191	1517				1483	1246			

● TABLICA 2
 Deskriptivni podaci rezultata na mjeri samoiskaza antisocijalnog ponašanja s rezultatima analiza varijanca s obzirom na varijable spol i razred

Ujedno je iz podataka o pojavnosti pojedinačnih ponašanja s obzirom na spol (tablica 1) vidljivo da je od ponašanja tipa nasilje najveća razlika s obzirom na spol u pogledu "nošenja oružja" koje je 7,9 puta češće u dječaka (23,0 posto dječaka i 2,9 posto djevojaka), zatim "sudjelovanje u tučama banda" koje je oko 5 puta češće kod dječaka (28,0 posto dječaka u odnosu na 5,3 posto djevojaka). Međutim, valja naglasiti da su pojedinačna ponašanja čija se pojavnost najviše razlikuje s obzirom na spol "uzimanje tuđega auta (oko 10 puta češće u dječaka), te "pružanje seksualnih usluga" (oko 9 puta češće u dječaka, tablica 1).

S obzirom na varijablu *razred* utvrđeno je značajno razlikovanje samo u djelu tipa "vandalizam", pri čemu učenici nižih razreda iskazuju, statistički značajno, veći broj počinjenih različitih djela vandalizma od učenika viših razreda ($M_{viši}=.85$, $M_{niži}=.76$, $F=6.26$, $p=.012$, tablica 2). Budući da ova vrsta analize ne otkriva uzročne odnose, moguće je protumačiti da utvrđena razlika ukazuje na porast delinkvencije tipa vandalizma, ali je isto tako moguće reći da utvrđena razlika odražava efekte maturacije, a ne porasta u pojavnosti vandalizma.

Za četiri od ukupno šest analiziranih tipova ponašanja utvrđena je statistički značajna razlika s obzirom na *tip škole* koju adolescenti pohađaju. Razlike nisu utvrđene u broju različitih djela tipa devijantnost ($F=.692$, $p=.501$, tablica 3) i tipa vandalizam ($F=1.04$, $p=.353$, tablica 3), odnosno najčešće tipove djela. Na osnovi dodatno provedenih Scheffeovih testova (tablica 3), uz rizik manji od 5 posto utvrđeno je da učenici gimnazija i trogodišnjih škola iskazuju značajno veći broj ra-

zličiti pojedinačnih djela krađe od učenika srednjih četverogodišnjih škola, dok u pogledu djela tipa nasilje te socijalna patologija učenici trogodišnjih škola iskazuju značajno veći broj djela i od učenika gimnazija i od učenika četverogodišnjih škola. U pogledu djela tipa krađa s nasiljem iz aritmetičkih sredina navedenih u tablici 3 vidljiva je ista tendencija, iako je značajna razlika utvrđena samo u odnosu na adolescente koji pohađaju srednje četverogodišnje škole (tablica 3).

➔ **TABLICA 3**
Deskriptivni podaci rezultata na mjeri samoiskaza antisocijalnog ponašanja s rezultatima analiza varijanca s obzirom na varijable školu ispitanika, opći uspjeh i ponavljanje razreda

Zavisna varijabla	Škola																	
	Srednja 3 god.			Srednja 4 god.			Gimnazija			Ponavljanje razreda								
	M	Sd	N	M	Sd	N	M	Sd	N	F	Opći uspjeh	Ponavljanje razreda						
Devijantnost	M	2.94	3.02	3.08	.692	.501	.001	3.65 ^a	3.66 ^a	2.73 ^b	28.95	.000	.022	2.97	3.57	14.18	.000	.005
	Sd	2.37	2.32	2.21				2.53	2.41	2.17				2.28	2.44			
	N	730	1244	657				154	950	1516				2396	225			
Vandalizam	M	.88	.83	.88	1.04	.353	.001	1.02 ^a	.94 ^a	.79 ^b	9.08	.000	.007	.85	.96	2.97	.085	.001
	Sd	1.02	1.02	1.04				1.04	1.05	1.00				1.02	1.06			
	N	785	1294	679				164	1008	1574				2496	249			
Krađe	M	.76 ^a	.55 ^b	.76 ^a	10.93	.000	.008	1.18 ^a	.78 ^b	.53 ^c	31.38	.006	.023	.62	1.06	30.91	.000	.011
	Sd	1.29	1.06	1.18				1.63	1.29	1.01				1.13	1.51			
	N	766	1288	677				163	992	1564				2473	250			
Krađe s nasiljem	M	.25 ^a	.17 ^b	.18 ^{a,b}	3.61	.027	.003	.43 ^a	.26 ^b	.12 ^c	25.13	.0000	.018	.17	.43	32.75	.000	.012
	Sd	.80	.60	.64				1.01	.80	.50				.63	1.00			
	N	782	1291	680				168	1006	1567				2489	250			
Nasilje	M	.70 ^a	.55 ^b	.49 ^b	7.05	.001	.005	1.16 ^a	.71 ^b	.42 ^c	45.26	.000	.032	.54	1.00	38.80	.000	.014
	Sd	1.25	1.12	1.03				1.57	1.25	.96				1.09	1.52			
	N	781	1299	681				166	1008	1575				2503	246			
Socijalna patologija	M	.72 ^a	.45 ^b	.48 ^b	13.05	.000	.009	1.21 ^a	.67 ^b	.38 ^c	47.10	.000	.034	.48	1.09	58.8	.000	.021
	Sd	1.55	1.02	1.03				1.94	1.39	.89				1.09	1.94			
	N	772	1287	669				166	991	1560				2472	244			

Različitim eksponentima označene su skupine između kojih je Scheffeoivim postupcima utvrđena značajna razlika uz $p \leq .005$

S obzirom na varijablu *opći uspjeh* utvrđeno je, uz rizik manji od 1 posto, statistički značajno razlikovanje u svim tipovima analiziranih ponašanja (tablica 3), pri čemu je utvrđeno najveće razlikovanje u djelima tipa nasilje ($\eta^2=.032$, tablica 3) i socijalna patologija ($\eta^2=.034$, tablica 3). Na osnovi aritmetičkih sredina (tablica 3), za sve tipove ponašanja uočava se trend da se brojnost djela povećava s lošijim školskim uspjehom. Scheffeovim postupkom potvrđeno je razlikovanje sve tri skupine u pogledu djela tipa krađe, krađe s nasiljem, nasilje i socijalna patologija, dok je za devijantnost i vandalizam utvrđeno samo da adolescenti lošijega i dobrog školskog uspjeha iskazuju značajno veći broj djela od učenika vrlo dobrog i odličnoga uspjeha (tablica 3).

Varijable *ponavljanje razreda*, slično kao i školski uspjeh značajno razlikuje sve tipove analiziranih ponašanja osim vandalizma, pri čemu kod svih tipova adolescenti koji su ponavljali razred iskazuju, očekivano, veći broj različitih djela od učenika koji nisu ponavljali razred (tablica 3).

Razlike s obzirom na obilježja roditelja

Zavisna varijabla		Škola oca						Škola majke					
		Osnovna i manje	KV, srednja, viša	Visoka i više	F	p	Eta ²	Osnovna i manje	KV, srednja, viša	Visoka i više	F	p	Eta ²
Devijantnost	M	2.57 ^c	3.00 ^b	3.45 ^a	13.84	.000	.011	2.60 ^c	3.07 ^b	3.39 ^a	14.81	.000	.012
	Sd	2.36	2.29	2.20				2.25	2.28	2.30			
	N	302	1742	444				561	1581	378			
Vandalizam	M	.66 ^b	.86 ^a	.99 ^a	10.01	.000	.008	.74 ^b	.86 ^b	1.01 ^a	7.97	.000	.006
	Sd	.94	1.02	1.09				.96	1.02	1.11			
	N	317	1820	465				590	1652	393			
Krađe	M	.58 ^b	.63 ^b	.80 ^a	4.71	.009	.004	.57 ^b	.64 ^b	.82 ^a	5.81	.003	.004
	Sd	1.17	1.16	1.22				1.11	1.16	1.27			
	N	318	1800	460				582	1641	386			
Krađe s nasiljem	M	.12 ^b	.19 ^{a,b}	.24 ^a	3.10	.045	.002	.18 ^b	.19 ^{a,b}	.21 ^a	.35	.705	.000
	Sd	.51	.67	.73				.69	.66	.69			
	N	316	1817	463				586	1649	391			
Nasilje	M	.46 ^b	.56 ^{a,b}	.70 ^a	4.55	.011	.003	.42 ^b	.58 ^a	.71 ^a	8.36	.000	.006
	Sd	1.07	1.12	1.22				1.00	1.13	1.30			
	N	320	1818	464				592	1648	394			
Socijalna patologija	M	.60	.51	.55	0.81	.447	.001	.53	.52	.58	.40	.673	.000
	Sd	1.34	1.18	1.05				1.23	1.15	1.25			
	N	316	1799	457				585	1633	388			

Različitim eksponentima označene su skupine između kojih je Scheffeovim postupcima utvrđena značajna razlika uz $p \leq .005$.

● **TABLICA 4**
Deskriptivni podaci rezultata na mjeri samoiskaza antisocijalnog ponašanja s rezultatima analiza varijanca s obzirom na varijable škola oca i škola majke

Testiranje značajnosti razlika u broju različitih djela s obzirom na *stupanj naobrazbe oca*, odnosno *majke* rezultiralo je sličnim nalazima. U oba slučaja utvrđene su statistički značajne razlike u pojavnosti svih tipova antisocijalnih ponašanja, osim tipa socijalna patologija i krađa s nasiljem (tablica 4), u kojima je utvrđeno razlikovanje na granici statističke značajnosti samo s

● **TABLICA 5**
Deskriptivni podaci
rezultata na mjeri
samoiskaza antisocijalnog ponašanja s rezultatima analiza varijanca s obzirom na varijable zaposlenost oca i zaposlenost majke

obzirom na varijablu naobrazbe oca ($p = .045$, tablica 4). Kod utvrđenih značajnih razlika na osnovi aritmetičkih sredina, navedenih u tablici 4, može se uočiti trend prema kojemu se s povećanjem stupnja naobrazbe roditelja povećava i iskazano sudjelovanje u većem broju različitih pojedinačnih ponašanja, pri čemu je Scheffeovim postupkom kod svih tipova ponašanja potvrđeno da adolescenti očeva ili majka s visokom ili višom školom iskazuju značajno veći broj ponašanja od adolescenata roditelja sa završenom ili nezavršenom osnovnom školom.

S obzirom na zaposlenost oca nije utvrđena statistički značajna razlika niti u jednom tipu antisocijalnih ponašanja (tablica 5), a u pogledu zaposlenosti majke utvrđeno je postojanje značajnih razlika u brojnosti djela tipa devijantnost, ($p = .000$, $\eta^2 = .010$, tablica 2), vandalizam ($p = .000$, $\eta^2 = .006$, tablica 2) i krađe (uz graničnu razinu značajnosti, $p = .054$, $\eta^2 = .002$, tablica 2). U sva tri slučaja Scheffeovim postupkom (uz $p < .005$) utvrđeno je da adolescenti zaposlenih majka iskazuju značajno veći broj djela od adolescenata nezaposlenih majka, dok ostale razlike nisu statistički značajne (tablica 5).

Zavisna varijabla	Zaposlenost oca						Zaposlenost majke							
	Nezaposlen	Po- vremeno- zaposlen	Za- poslen	F	p	Eta ²	Neza- poslena	Po- vremeno- zaposlena	Zapo- slena	F	p	Eta ²		
Devijantnost														
M	2.95	2.92	3.06	.671	.511	.001	2.65 ^b	2.83 ^{a,b}	3.19 ^a	13.48	.000	.010		
Sd	2.38	2.41	2.28				2.34	2.24	2.28					
N	104	392	1979				648	236	1694					
Vandalizam														
M	.92	.81	.87	.688	.513	.001	.74 ^b	.77 ^{a,b}	.92 ^a	8.58	.000	.006		
Sd	1.03	.95	1.03				.97	.97	1.05					
N	113	416	2062				686	245	1769					
Krađe														
M	.81	.67	.66	.811	.444	.001	.57 ^b	.64 ^{a,b}	.70 ^a	292	.054	.002		
Sd	1.37	1.17	1.18				1.12	1.10	1.22					
N	113	418	2035				677	241	1755					
Krađe s nasiljem														
M	.15	.19	.20	.272	.762	.000	.18	.15	.21	.96	.382	.001		
Sd	.49	.69	.67				.68	.60	.68					
N	112	415	2058				684	244	1767					
Nasilje														
M	.55	.56	.58	.099	.905	.000	.52	.50	.61	2.11	.122	.002		
Sd	1.15	1.07	1.15				1.11	1.07	1.16					
N	114	420	2061				684	246	1772					
Socijalna patologija														
M	.67	.52	.53	.762	.467	.001	.53	.57	.54	.10	.904	.000		
Sd	1.50	1.12	1.19				1.24	1.25	1.19					
N	109	415	2042				683	242	1748					

Različitim eksponentima označene su skupine između kojih je Scheffeovim postupcima utvrđena značajna razlika uz $p \leq .005$

Razlike s obzirom na materijalne prilike i veličinu mjesta školovanja

Iz podataka u tablici 6 vidljivo je da su, s obzirom na varijablu *procjena materijalnih prilika*, utvrđene statistički značajne razlike u svim tipovima analiziranih ponašanja, pri čemu se koeficijenti η^2 kreću od .003 do .007. Na osnovi aritmetičkih sredina može se uočiti da su u svih tipova iskazanih ponašanja najveći prosječni rezultati u skupini jako lošega i lošega procijenjenog imovinskog stanja, a najmanji u skupini srednjega imovinskog stanja (tablica 6). Iz nalaza dodatnih Scheffeeovih postupaka uočljivo je da u pravilu i adolescenti dobrih/odličnih materijalnih prilika iskazuju podjednaku sklonost analiziranim tipovima ponašanja kao i adolescenti loših materijalnih prilika, ujedno veću od adolescenata srednjega materijalnog statusa. Iznimka je u pogledu djela tipa socijalna patologija u kojima, uz adolescente srednjih materijalnih prilika, i adolescenti dobrih/odličnih materijalnih prilika iskazuju manji broj ponašanja od učenika loših materijalnih prilika (tablica 6).

U pogledu *veličine grada* vidljivo je da su svi tipovi analiziranih ponašanja najmanje zastupljeni u srednjim i manjim gradovima Hrvatske, a najviše u Zagrebu i ostalim velikim gradovima.

● TABLICA 6
Deskriptivni podaci rezultata na mjeri samoiskaza o antisocijalnom ponašanju s rezultatima analiza varijanca s obzirom na varijable procjena materijalnih prilika i veličina mjesta školovanja

Zavisna varijabla	Procjena materijalnih prilika						Veličina grada					
	Jako loše i loše	Srednje	Dobre, odlične	F	p	η^2	Zagreb	Veliki	Srednji i manji	F	p	η^2
Devijantnost												
M	3.35 ^a	2.93 ^a	3.16 ^a	4.29	.014	.003	2.98 ^{a,b}	3.23 ^a	2.94 ^b	3.52	.028	.003
Sd	2.63	2.26	2.32				2.33	2.29	2.29			
N	178	1822	622				732	598	1302			
Vandalizam												
M	.89 ^{a,b}	.82 ^b	.96 ^a	5.10	.006	.004	.92 ^a	.88 ^{a,b}	.81 ^b	3.37	.035	.002
Sd	1.06	1.00	1.07				1.05	1.00	1.02			
N	187	1905	656				617	626	1364			
Krađe												
M	.87 ^a	.61 ^b	.76 ^a	7.18	.001	.005	.74 ^a	.77 ^a	.57 ^b	7.62	.001	.006
Sd	1.44	1.11	1.27				1.21	1.28	1.11			
N	187	1889	645				761	617	1354			
Krađe s nasiljem												
M	.30 ^a	.17 ^b	.23 ^{a,b}	4.42	.012	.003	.25 ^a	.22 ^{a,b}	.16 ^b	4.93	.007	.004
Sd	.87	.63	.72				.73	.73	.61			
N	190	1904	649				770	622	1362			
Nasilje												
M	.76 ^a	.53 ^b	.66 ^a	6.08	.002	.004	.61 ^{a,b}	.67 ^a	.52 ^b	4.09	.017	.003
Sd	1.38	1.09	1.18				1.26	1.22	1.06			
N	189	1908	654				769	627	1366			
Socijalna patologija												
M	.85 ^a	.48 ^b	.60 ^b	9.39	.000	.007	.55 ^{a,b}	.65 ^a	.48 ^b	4.17	.016	.003
Sd	1.79	1.13	1.16				1.22	1.29	1.14			
N	184	188	646				761	621	1347			

Različitim eksponentima označene su skupine između kojih je Scheffeevim postupcima utvrđena značajna razlika uz $p \leq .005$

RASPRAVA

Tipovi socijalnih devijacija i antisocijalnih ponašanja te njihova pojavnost

Faktorska analiza rezultata omogućila je prepoznavanje šest iskazanih tipova ponašanja adolescenata različite pojavnosti. Rezultati analiza s obzirom na pojavnost pojedinačnih iskazanih djela i iskazane tipove antisocijalnih ponašanja mogu se sažeti na sljedeći način:

1. Analiza s obzirom na pojedinačna djela i s obzirom na tipove ponašanja pokazuje da su najčešća iskazana djela ona koja su grupirana u faktoru nazvanom devijantnost. Budući da samo 15,7 posto adolescenata iskazuje da nije učinilo nijedno djelo iz te skupine godinu dana, izraz antisocijalno ponašanje ovdje je neprimjeren, iako su djela grupirana u tom faktoru objektivni odstupi od socijalnih norma, a neka od njih pripadaju kategoriji nasilnoga ponašanja koje se može i zakonski sankcionirati (udario ili prijetio udariti). Međutim, s obzirom na iskazanu pojavnost i blaže odstupanje od socijalnih norma i uloga, primjerenije je ova djela, u sociološkom smislu, kategorizirati u socijalne devijacije. Naime, prema Beckerovu mišljenju (1999.) socijalna devijacija se odnosi na navodno, često nepotvrđeno kršenje socijalnih norma. Budući da svaka socijalna devijacija ima svoju objektivnu i subjektivnu dimenziju, sukladno Beckerovu mišljenju (1999.) ponašanja grupirana u faktor devijantnost imaju mnogo naglašeniju subjektivnu dimenziju ili karakteristiku subkulturnoga stila ponašanja u adolescenciji u odnosu na dominantnu kulturu, a sukladno mišljenju Luckenbilla i Besta (1999.) gotovo zanemariv broj tih djela stigmatizira počinitelje ili ih vodi prema kriminalnoj karijeri. Taj način interpretiranja analiziranoga ponašanja adolescenata primjeren je i za tip ponašanja koji smo imenovali vandalizam, a u okviru kojega su grupirana iskazana djela koja su po čistoći iza onih grupiranih u faktoru devijantnost.

2. Tipovi ponašanja imenovani nasilje, krađa s nasiljem, krađa i socijalna patologija značajno su rjeđi po iskazanoj pojavnosti od dva spomenuta tipa, ali su ozbiljni prekršaji socijalnih i, većinom, i legalnih norma. Stoga ih je, sukladno mišljenju Stoffa, Breilinga i Masera (1997.), najprikladnije nazvati tipovima antisocijalnoga ponašanja. Naime, autori pod tim pojmom shvaćaju širok raspon ponašanja od anarhičnih, preko onih koji izazivaju osjećaj odvratnosti i gnušanja do onih koja se legalno blaže ili strože kažnjavaju. Pritom naglašavaju da je u većini tih djela prisutan manji ili veći stupanj međusobne agresivnosti. U spomenuta tri tipa (nasilje, krađa s nasiljem i socijalna patologija) gotovo se sva pojedinačna djela odnose na ponašanja kojima se ozbiljnije krše socijalne norme, izazivaju javno gnušanje ili su blaže ili teže kažnjiva prema zakonu, to jest uklapaju se u spomenutu definiciju. Njihovo

va pojavnost je manja i u odnosu na dva prethodno analizirana tipa i u odnosu na analizu ozbiljnosti pojedinih djela, a sukladno zaključcima Steinberga i Morris (2001.), može se uočiti i trend prema kojemu je pojavnost iskazanih antisocijalnih ponašanja manja što je pojedinačno ponašanje ozbiljniji prekršaj norme, izaziva socijalnu stigmatizaciju i/ili završava kaznenom sankcijom.

3. Tip ponašanja koji smo nazvali krađa potpada pod definiciju antisocijalnoga ponašanja i ima neka posebna obilježja. Naime, u okviru faktora imenovanoga tim nazivom grupirana su pojedinačna djela koja se odnose na nenasilna protuimovinska djela koja su većinom zakonski kažnjiva. U psihologiji i u sociologiji danas prevladava teorijska spoznaja o posebnostima populacije koja iskazuje ili čini takva djela. Clinard i Meier (1998., str. 156) navode da počinitelji ovih djela razvijaju identitet u tom smislu, usavršavaju se u vještini izvođenja i razvijaju kriminalnu karijeru na temelju takvog ponašanja. Eysenck (Eysenck, Gudjonsson, 1989.) revidira svoju teoriju kriminalnog ponašanja i, na temelju pretežito socioloških studija, pridaje djelovanju okoline i socioekonomskim faktorima važniju ulogu od naslijeđa i individualnoga iskustva u razvoju sklonosti nenasilnim oblicima kriminala među kojima su krađe najčešće zastupljene. Sažeto, iskazana ponašanja maloljetnika moguće je grupirati u tri veće skupine. Prva skupina kojoj pripadaju tipovi ponašanja imenovani kao devijantnost i vandalizam pretežito se odnosi na socijalne devijacije, odnosno subkulturni stil ponašanja koji iskazuje većina adolescenata, to jest većina je barem jednom učinila odstup od socijalnih norma čineći jedno od djela koja pripadaju tom tipu ponašanja. Ti tipovi ponašanja nisu prediktivni za kriminalnu karijeru, ne uzrokuju veće štete i uglavnom ne stigmatiziraju počinitelje. Druga skupina, kojoj pripadaju tipovi ponašanja imenovani kao nasilje, krađa s nasiljem i socijalna patologija, pretežito se odnosi na antisocijalna ponašanja tipa nasilne delinkvencije, a ta ponašanja iskazuje manji broj adolescenata. Ti tipovi ponašanja veći su odstupi od socijalnih norma, izazivaju revolt okoline, a većina ih je zakonski kažnjiva. Djela izazivaju posljedice kod ljudi i imovine, a počinitelje se socijalno stigmatizira. Treća skupina, kojoj pripada tip ponašanja imenovan kao krađa, pretežito se odnosi na iskazanu nenasilnu delinkvenciju kojoj je sklon veći broj adolescenata u rijetkom činjenju pojedinačnih djela, s posljedicom male ili zanemarljive protuimovinske štete i manjega odstupa od socijalnih norma, a manji broj u čestom činjenju s većim protuimovinskim posljedicama, jačim odstupanjem od socijalnih norma i kršenjem kaznenoga zakona. Taj tip antisocijalnoga ponašanja najčešće se razvija u kriminalnu karijeru, počinitelji se identificiraju s ulogom, a vještinu činjenja iskazanih djela stalno usavršavaju.

Sociodemografska obilježja i iskazani tipovi ponašanja adolescenata

Obilježja adolescenata i tipovi iskazanih ponašanja

Heuristička je činjenica da su antisocijalna ponašanja muški fenomen, to jest muškarci su u mnogo većem broju, mnogo češće i mnogo konzistentniji počinitelji svih tipova antisocijalnih djela (Giordano, Cernkovich, 1997.; Singer, Mikšaj-Todorović, 1993.). Ovo istraživanje je, sukladno nalazima ranijih primjena metode samoiskaza u našoj zemlji (Ajduković, 1988.) potvrdilo tu činjenicu (Ajduković, 1988.). U pogledu ponašanja tipa socijalnih devijacija razlika po spolu nije baš izražena, to jest odnos je približno 1:1 po pojavnosti u većini zemalja zapadne civilizacije (Giordano, Cernkovich, 1997., str. 501). U hrvatskom uzorku i po pojavnosti i po čestoti ponavljanja iskazanih djela ovaj je omjer naglašeniji u smjeru veće muške zastupljenosti. Valja, međutim, napomenuti da je općenito zabilježen trend, u posljednja dva desetljeća, sve većeg uključivanja ženskih osoba, posebice u adolescentnoj dobi u sve oblike antisocijalnih ponašanja i socijalnih devijacija (Clinard i Meier, 1998.). Druga važna napomena povezana sa spolom odnosi se na empirijske spoznaje o krajnjoj prognozi povezanoj s antisocijalnim ponašanjima koja je lošija za djevojke nego za mladiće (Giordano, Cernkovich, 1997., str. 501). U hrvatskom uzorku ne može se analizirati ta činjenica jer je za to nužna longitudinalna studija, ali se jasno uočava trend veće zastupljenosti djevojaka sa slabije izraženom antisocijalnom dimenzijom djela, pa se usporedbom sa službenim statistikama prije deset godina može uočiti i trend veće uključenosti djevojaka u sve oblike analiziranih ponašanja (Singer, Mikšaj-Todorović, 1993.). U pogledu dobi (operacionalizirano varijablom razred) primjetno je da se, osim u slučaju tipa ponašanja "vandalizam", mlađi i stariji adolescenti međusobno ne razlikuju u pojavnosti iskazanih ponašanja.

Nalazi vezani uz obilježja koja se odnose na školu ukazuju na to da je varijabla općega uspjeha najjače povezana sa svim tipovima iskazanih socijalnih devijacija i antisocijalnih ponašanja, a slijedi je ponavljanje razreda. Značajna povezanost školskoga uspjeha ispitanika i antisocijalnoga ponašanja utvrđena je i u ranijim istraživanjima u Hrvatskoj, i to i u analizama koje su polazile od službenih podataka (Bajer, Kljaić, 1990.) i u analizama na osnovi samoiskaza (Ajduković, 1988.). Najrizičnija vrsta škole za antisocijalna ponašanja je trogodišnja stručna škola, dok se za ponašanje tipa krađe gimnazija pokazala rizičnijom nego četverogodišnja stručna škola.

Obilježja roditelja i tipovi iskazanih ponašanja

Roditeljski i obiteljski utjecaji su, uz biološke i sociokognitivne čimbenike, najvažniji čimbenici psihosocijalnoga razvoja adolescenata, pa tako i razvoja antisocijalnih ponašanja (vidi npr. Southan – Gerow, Kendall, 1997.). Mnoga istraživanja

potvrđuju važnost obiteljske okoline i roditeljskoga utjecaja na različite tipove antisocijalnih ponašanja, posebice onih agresivnoga tipa (Patterson, 1982.; Gardner, 1992.; Frick, 1993.). Tako Patterson (1982.) naglašava negativno djelovanje prisiljavanja djece od roditelja koje stupnjevito izaziva slabljenje uspjeha u školi, gubljenje veza s vršnjacima i uključivanje u devijantne vršnjačke skupine. Ostali obiteljski faktori povezani s antisocijalnim ponašanjem su nedostatna roditeljska skrb, rastava, ponovna ženidba, roditeljska sklonost alkoholu, nezaposlenost, smrt roditelja i sl.

Naše rezultate možemo samo djelomično uspoređivati s navedenima, jer smo u istraživanje uključili samo varijable naobrazbe i zaposlenosti roditelja. U pogledu stupnja naobrazbe roditelja utvrđeni rezultati većinom nisu u skladu s očekivanjem. Tako varijabla naobrazbe roditelja u četiri tipa iskazanoga ponašanja pokazuje obrnut odnos od očekivanoga, to jest adolescenti naobraženijih roditelja iskazuju veću pojavnost u tipovima ponašanja nazvanim devijantnost, vandalizam, krađa i nasilje, dok kod krađe s nasiljem i socijalne patologije nije pronađena razlika s obzirom na naobrazbu roditelja. Ovdje treba spomenuti da je u istraživanju Ajduković 1982. (prema Ajduković, 1988.) najveći prosječan rezultat samoiskaza neprihvatljiva ponašanja utvrđen u skupini ispitanika čiji roditelji imaju srednju stručnu spremu, a najmanji u skupini ispitanika roditelja više ili visoke škole (Ajduković, 1988., str. 33). Uz ogradu zbog razlika u uzorcima i određenju rezultata na mjeri samoiskaza, usporedba s navedenim rezultatima sugerira mogućnost da je u vremenskom razmaku između dva istraživanja došlo do promjene u odnosu stupnja naobrazbe roditelja i antisocijalnoga ponašanja u našim uvjetima.

U pogledu zaposlenosti roditelja utvrđeno je da adolescenti zaposlenih majka iskazuju više djela tipa devijantnost, vandalizam i krađa. Zaposlenost majke ne djeluje razlikovno u ostalim iskazanim ponašanjima, a oca ni u jednom tipu ponašanja. Zaposlenost roditelja, pogotovo oca, uobičajeno se uzima kao neizravna mjera socioekonomskoga statusa, pri čemu se teorijski, a i na osnovi rezultata istraživanja (iako su rezultati o odnosu mjera SES-a i delinkvencije često nedosljedni), očekuje veća zastupljenost antisocijalnih ponašanja u obitelji nižega ekonomskog statusa, odnosno nezaposlenih roditelja (Elliot, Huizinga, 1982.; Farnworth, Thornberry, 1994.; Šakić, 1995.). Za razliku od toga, tumačenja zaposlenosti majke u kontekstu delinkventnog ponašanja nisu jednoznačna, pa se tako povezuju ili s razlikama u roditeljskom nadzoru ili s ekonomskom dimenzijom roditeljskoga funkcioniranja (vidi Vander Ven i sur., 2001.). Sukladno navedenom, moguće je i više interpretacija nalaza utvrđenih ovim istraživanjem po kojem se samoiskazano ponašanje ne razlikuje s obzirom na zaposlenje oca,

odnosno razlikuje se s obzirom na zaposlenje majke za blaže, devijantne tipove ponašanja. Prva interpretacija vezana je uz operacionalizaciju varijabla zaposlenosti oca, odnosno majke. Naime, riječ je o vrlo gruboj mjeri kojom se, primjerice, uopće ne zahvaća trajanje nezaposlenosti, a povezanost nezaposlenosti roditelja s češćim i težim oblicima antisocijalnih ponašanja adolescenata očekuje se posebice kod trajnije nezaposlenosti, odnosno iznimno lošega ekonomskog statusa (Elliot, Hui-zinga, 1982.; Farnworth, Thornberry, 1994.). S druge strane, u interpretaciji tih nalaza treba voditi računa i o nedostacima školskih uzoraka pri mjerenju antisocijalnih ponašanja. Naime, kao što je poznato, pojavnost ozbiljnih tipova takvih djela u školskim uzorcima, pa tako i u ovom istraživanju, relativno je mala, što otežava utvrđivanje povezanosti, odnosno razlika.

Međutim, uz ogradu da se na temelju postojećih podataka ne može objasniti što je u osnovi utvrđenih nalaza, za interpretaciju nam se čini osobito značajno da je zaposlenost majke povezana sa značajnim razlikama u socijalno devijantnim ponašanjima. Takav nalaz sugerira objašnjenje da se u osnovi "efekta" zaposlenosti majke ne nalazi razlike u materijalnom, odnosno socioekonomskom statusu, nego u roditeljskom nadzoru koji je među najvažnijim čimbenicima koji utječu na razvoj antisocijalnih ponašanja (Kljaić, Bajer, 1990.; Junger-Tas, 1994.; Vander Ven i sur., 2001.). Naravno, za pouzdanije objašnjenje takvog nalaza bile bi potrebne dodatne provjere koje nadilaze ciljeve ovoga rada.

Materijalne prilike

Materijalne prilike analizirane su na temelju procjene adolescenata o ukupnim materijalnim prilikama obitelji. Adolescenti iz obitelji s najboljim materijalnim prilikama skloniji su primarno ponašanjima tipa vandalizam, dok su oni lošijih materijalnih prilika skloniji ponašanjima tipa krađa, nasilje i socijalna patologija. Kod krađa je očekivano iskazivanje veće pojavnosti u uvjetima loših materijalnih prilika dok je relativno neočekivan nalaz veća pojavnost ponašanja tipa vandalizma u adolescenata boljih materijalnih prilika.

Urbanost prebivališta

Naše istraživanje potvrđuje teorijsko očekivanje prema kojemu su socijalne devijacije pretežito urbani fenomeni (vidi Clinard i Meier, 1998.). Naime, osim kod ponašanja tipa devijantnost, adolescenti iz Zagreba iskazuju značajno veću pojavnost analiziranih ponašanja od adolescenata iz malih mjesta, a adolescenti iz velikih gradova, osim Zagreba, iskazuju veću pojavnost krađa, nasilja i socijalne patologije od onih iz malih urbanih sredina.

ZAKLJUČCI

Opći je zaključak, na temelju rasprave o odnosima sociodemografskih čimbenika s različitim tipovima socijalnih devijacija i antisocijalnih ponašanja, da, uz manja odstupanja (varijabla zaposlenosti i naobrazbe roditelja), naši rezultati upućuju na sličnu fenomenologiju dobivenu u analizi Junger-Tas (1994.).

Polazeći od utvrđenih i analiziranih rezultata, nudimo određena uopćavanja koja se odnose na pokušaj psihosocijalnoga profiliranja karakterističnih skupina adolescenata. Čini se da se mogu razlikovati tri profila. Prvi se odnosi na skupinu s manifestacijama socijalno devijantnih ponašanja: markiranja, opijanja, oštećivanja stvari i imovine, bezobzirnog ponašanja na javnim mjestima, posuđivanja i nevraćanja novca, izbjegavanja plaćanja ulaznica – kojima je sklona većina i muške i ženske adolescentne populacije. Većinom su iz Zagreba i velikih hrvatskih gradova, pretežito su lošiji učenici od kojih su neki ponavljači, a neki vrlo rano počinju s takvim ponašanjem, roditelji im pripadaju naobraženijoj populaciji, a majka im je pretežito zaposlena. Najčešće su prosječnih ili odličnih materijalnih prilika. Može ih se nazvati *subkulturnom skupinom devijanata*.

Drugi profil odnosi se na skupinu u kojoj većinu čine muški adolescenti, a koja je sklona blažim ili težim krađama, nenasilni su u pravilu, potječu iz velikih gradova, pohađaju najčešće gimnaziju ili srednju trogodišnju školu, loši su učenici i česti ponavljači, obitelj im je loših materijalnih prilika, majka je u većine zaposlena, a roditelji im pripadaju naobraženijoj populaciji. Ta se skupina može nazvati *nenasilnim delinkventima*.

Treći profil odnosi se na skupinu, također pretežito iz velikih gradova, većinom muških adolescenata koji pohađaju najčešće stručne trogodišnje škole, loši su učenici i česti ponavljači, loših materijalnih prilika, a roditelji su im srednjega ili višega naobrazbenog statusa. Skloni su krađama s nasiljem, različitim oblicima nasilnoga ponašanja i različitim sociopatološkim ponašanjima (ovisnostima, pružanju seksualnih usluga, bježanju od kuće i skitnji, sukobima s roditeljima itd.). Ta skupina može se nazvati *nasilnim delinkventima*.

LITERATURA

Ajduković, M. (1988.), Samoiskaz i izučavanje delinkventnog i društveno neprihvatljivog ponašanja mladih u nas, *Penološke teme*, 3, 15-37.

Asquith, S. (1996.), *Juvenile Justice and Juvenile Delinquency in Central and Eastern Europe: a review*. Glasgow: Centre for Child and Society, University of Glasgow, [http://eurochild.gla.ac.uk/Documents/CoE/Reports/Juvenile_Justice/jj&jd\(1\).htm](http://eurochild.gla.ac.uk/Documents/CoE/Reports/Juvenile_Justice/jj&jd(1).htm)

Bajer, M., Klajić, S. (1990.), *Kasniji životni put delikventne djece*, Zagreb: CDD.

Becker, H. S. (1999.), *Outsiders*. U: E. Rubington, M. S. Weinberg, (ur.), *Deviance: The Interactionist Perspective* (p 7-10), Boston: Allyn and Bacon.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 2-3 (58-59),
STR. 265-289

ŠAKIĆ, V. I SUR.:
SAMOISKAZANA...

Bureau of Justice Statistics (2001.), *Key Facts at a Glance Violent Victimization Rates by Age, 1973-00*. <http://www.ojp.usdoj.gov/bjs/glance/tables/vagetab.htm>

Clinard, M. B., Meier, R. F. (1998.), *Sociology of Deviant Behavior*, Fort Worth: Harcourt Brace College Publishers.

Državni zavod za statistiku (2000.), *Maloljetni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude u 1999. Statistička izvješća*, Zagreb: Državni zavod za statistiku.

Državni zavod za statistiku (2001.), *Statističke informacije (pravosuđe)*, Zagreb: Državni zavod za statistiku. www.dzs.gov.hr/StatInfo/Pravos.htm

Elliot, D. S., Huizinga, D. (1982.), *Social Class and Delinquent Behaviour in a National Youth Panel: 1976-1980*, Boulder: Behavioral Research Institute.

Eysenck, H. J., Gudjonsson, G. H. (1989.), *The Causes and Cures of Criminality*, New York: Plenum Press.

Farnworth, M., Thornberry, T. P. (1994.), Measurement in the study of class and delinquency: Integrating theory and research, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 3, 32-62.

Frick, P. J. (1993.), Childhood conduct problem in a family context, *School Psychology Review*, 22, 376-385.

Gardner, F. E. M. (1992.), Parent-child interaction and conduct disorders, *Education Psychology Review*, 4, 135-163.

Giordano, P. C., Cernkovich, S. A. (1997.), Gender and antisocial behavior. U: D. M. Stoff, J. Breiling, J. D. Maser (ur.), *Handbook of Antisocial Behavior* (p 496-511), New York: John Wiley & Sons Inc.

Hinsaw, S. P., Zupan, B. A. (1997.), Assessment of antisocial behavior in children and adolescents. U: D. M. Stoff, J. Breiling, J. D. Maser (ur.), *Handbook of Antisocial Behavior* (p 36-50), New York: John Wiley & Sons Inc.

Junger-Tas, J. (1994.), Delinquency in thirteen countries: some preliminary conclusions. U: J. Junger-Tas, G. J. Terlouw, M. W. Klein (ur.), *Delinquent Behaviour Among Young People in the Western World. First Results of the International Self-Reported Delinquency Study*, Amsterdam: Kugler.

Luckenbill, D. F., Best, J. (1999.), Careers in deviance. U: E. Rubington, M. S. Weinberg (ur.), *Deviance: The Interactionist Perspective* (p 11-20), Boston: Allyn and Bacon.

Patterson, G. R. (1982.), *A Social Learning Approach: Coercive Family Process*, Eugene: Castilia.

Patterson G. R., Capaldi, D., Bank, L. (1991.), An early starter model for predicting delinquency. U: D. J. Pepler, K. H. Rubin (ur.), *The Development and Treatment of Childhood Aggression* (pp. 139-168), Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Pfeiffer, C. (1998.), *Trends in Juvenile Violence in European Countries. Research Preview*. Rockville: National Institute of Justice. <http://virlib.ncjrs.org/JuvenileJustice.asp#T>

Potter, L. B., Mercy, J. A. (1997.), Public health perspective on interpersonal violence among youth in the United States. U: D. M. Stoff, J. Breiling, J. D. Maser (ur.), *Handbook of Antisocial Behavior* (p 3-12), New York: John Wiley & Sons Inc.

Rubington, E., Weinberg, M. S. (1999.), *Deviance: The Interactionist Perspective*, Boston: Allyn and Bacon.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 2-3 (58-59),
STR. 265-289

ŠAKIĆ, V. I SUR.:
SAMOISKAZANA...

Singer, M., Mikšaj-Todorović, Lj. (1993.), *Delinkvencija mladih*, Zagreb: Globus.

Snyder, H. N., Sickmund, M. (1999.), *Juvenile Offenders and Victims 1999: National Report*. Washington D. C.: National Center for Juvenile Justice. <http://www.ncjrs.org/html/ojdp/nationalreport99/toc.html>

Southan – Gerow, M. A., Kendall, P. C. (1997.), Parent-focused and cognitive-behavioral treatments of antisocial youth. U: D. M. Stoff, J. Breiling, J. D. Maser (ur.), *Handbook of Antisocial Behavior* (p 384-394), New York: John Wiley & Sons Inc.

Steinberg, L., Moriss, A. S. (2001.), Adolescent development. *Annual Review of Psychology*, 2, 83-110.

Stoff, D. M., Breiling, J., Maser, J. D. (1997.), *Handbook of Antisocial Behavior*, New York: John Wiley & Sons Inc.

Šakić, V. (1995.), Neke relacije između socioekonomskog statusa i kriminalnog ponašanja. *Hrvatski časopis za kriminologiju*, 8, 37-58.

UNICEF (2000.), *Young People in Changing Societies. Regional Monitoring Reports, No. 7*. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre. <http://eurochild.gla.ac.uk/Documents/monee/pdf/MONEE7/monee7.htm>

Vander Ven, T., Cullen, F. T., Carrozza M. A., Wright, J. P. (2001.), Home alone: The impact of maternal employment on delinquency. *Social Problems*, 48, 236-257.

Self-Expressed Tendency of Adolescents towards Social Deviations and Antisocial Behaviour

Vlado ŠAKIĆ, Renata FRANC, Boris MLAČIĆ
Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb

The aims of this paper were to establish the occurrence of self-expressed deviant and antisocial behaviour of adolescents and check whether there are differences in the expressed inclination towards certain types of behaviour with regard to some sociodemographic variables. The gathering of information took place in 1998 on a representative sample of Croatian highschool students (N= 2 823). Antisocial and deviant behaviour was examined by means of an adapted Scale for self-expressing delinquency comprising 36 individual behaviours grouped into six types of behaviour, based on the results of the main components analysis. These were: deviant behaviour, vandalism, thefts, thefts with violence, violence and social pathology. The sociodemographic variables included in the analysis consisted of gender and age of adolescents, school success and repeating a grade, father's and mother's level of education and work status, self-assessment of economic status and the level of urbanisation of the place of education. The occurrence of individual types of behaviour is within the range of 61.5% for "truancy" up to 1.9% for "using violence for extorting money from teachers or adults in school". Analysis according to types of behaviour indicates that the greatest occu-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 2-3 (58-59),
STR. 265-289

ŠAKIĆ, V. I SUR.:
SAMOISKAZANA...

rence was registered for deviant behaviour and vandalism, and the smallest for thefts with violence. Analyses concerning sociodemographic variables have established a significant difference in inclinations towards all types of behaviour with regard to gender and general school success of students, while the occurrence of other sociodemographic variables as a significant source of difference depends on the analysed type of behaviour.

Selbst bezeugte Neigungen zu sozialen Deviationen und antisozialem Verhalten unter Adoleszenten

Vlado ŠAKIĆ, Renata FRANČIĆ, Boris MLAČIĆ
Ivo-Pilar-Institut für Gesellschaftswissenschaften, Zagreb

Das Ziel dieser Studie war, von Adoleszenten selbst bezeugte Deviationen und antisoziales Verhalten festzustellen und zu prüfen, ob hinsichtlich der deklarierten Neigung zu bestimmten Verhaltensformen Unterschiede bestehen, die mit jeweils verschiedenen soziodemografischen Merkmalen in Verbindung gebracht werden können. Eine entsprechende Untersuchung wurde 1998 vorgenommen; die Befragten bestanden aus einer repräsentativen Gruppe kroatischer Mittelschüler (N = 2823). Antisoziales Verhalten und Deviationen wurden mittels einer adaptierten Delinquenz-Skala ermittelt, in der 36 verschiedene Verhaltensformen aufgeführt waren, die man aufgrund einer Komponentenanalyse in sechs Gruppen von Verhaltensformen aufgeteilt hatte: Devianz, Vandalismus, Raub, Raubüberfälle (mit Gewaltanwendung), Gewaltanwendung und sozial-pathologisches Verhalten. Unter den mit einbezogenen soziodemografischen Merkmalen befanden sich: Geschlecht und Alter des befragten Adoleszenten, Schulleistung und Sitzenbleiben, Bildungsgrad sowie Beschäftigungsstand der Eltern, Einschätzung der Vermögensverhältnisse und Urbanisierungsgrad des Ortes, in dem die Schulausbildung stattgefunden hat. Die Formen abweichenden Verhaltens reichen von "Schuleschwänzen" (61,5%) bis "Gewaltanwendung zur Erpressung von Geld von Lehrern oder anderen erwachsenen Personen in der Schule" (1,9%). Eine Analyse der verschiedenen Verhaltensformen weist darauf hin, dass Devianz und Vandalismus am meisten vertreten sind; am wenigsten wiederum kommt es zu Raubüberfällen. Analysen, bei denen soziodemografischen Merkmalen Rechnung getragen wurde, ergaben, dass es, je nach Geschlechtszugehörigkeit und Schulleistung, wesentliche Unterschiede hinsichtlich bevorzugter Verhaltensformen gibt. Ob und inwiefern hingegen die übrigen soziodemografischen Merkmale als wesentliche Ursachen von Unterschieden in Frage kommen, hängt vom analysierten Verhaltenstyp ab.